

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ СТРАХУВАННЯ

У статті показано еволюцію поняття страхування від найраніших форм до сучасних. Показано розвиток страхування в Україні. В табличній формі наведено огляд трансформації поняття страхування.

Ключові слова: еволюція поняття страхування, огляд трансформації поняття страхування, розвиток страхування, Україна

В статье показана эволюция понятия страхования от ранних форм до современных. Показано развитие страхования в Украине. В табличной форме приведен обзор трансформации понятия страхования.

Ключевые слова: эволюция понятия страхования, обзор трансформации понятия страхования, развитие страхования, Украина

In the article the evolution of the concept of insurance from the earliest forms to contemporary ones is shown. The development of insurance in Ukraine is demonstrated. A review of transformation of the insurance concept is presented in tabular form.

Keywords: evolution of insurance concept, review of transformation of insurance concept, development of insurance, Ukraine

Вступ

Світова практика не виробила більш економічного, раціонального і доступного способу захисту економічних інтересів підприємств як страхування. Поряд з іншими інструментами регулювання ринкових взаємовідносин страхування покликане забезпечити стабільність виробництва і споживання.

Результат

Страхування – найдавніша категорія суспільних відносин. Виникнувши у період розпаду первіснообщинного ладу, воно поступово стало супутником суспільного виробництва. Спочатку страхування було тісно пов'язане зі словом «страх». Власники майна відчували страх за його збереження, за можливість знищення або втрати у зв'язку зі стихійним лихом, підпалом, крадіжками та іншими непередбаченими небезпеками, що супроводжують людське життя [1]. В умовах сучасного суспільства з розвинутою економікою практично не існує матеріальних об'єктів та інтересів, не захищених страхуванням.

Для найраніших форм страхування характерним було взаємне страхування, в основі якого закладена ідея колективної взаємодопомоги. Приклади таких форм страхування можна знайти у Вавилонії, законах царя Хаммурапі (близько 1760 року до н.е.).

В Древній Греції і Римської імперії також можна знайти приклади страхування, засновані на принципах взаємного страхування. Як класичний приклад в літературі наводиться страхування в Древньому Римі, де поступово склалися постійні організації (колегії, союзи) по

професійному (торговці, ремісники, військові або релігійній ознаці зі своїм статутами. Прикладом може служити Статут ланувійської колегії, яка була заснована в 133 році до н.е.

Схожі з сучасними страховими компаніями були союзи селян для взаємного забезпечення на випадок пожеж або відмінки худоби, такі, що вперше з'явилися в Ісландії в XII столітті. Але найбільш популярним в Європі було морське страхування. Відомо, що вже в 1300 році, в Бельгії, практикувалися прямі оплати морських ризиків за страхову премію. У наступному столітті були встановлені страхові тарифи на регулярні плавання з Лондона на континент і назад. Розвивалося страхове законодавство.

Ще в 1234 році декретом папи Григорія IX забороняються всі операції, пов'язані з лихварством. Відповідно до принципів Священного Писання забороняючи і обмежуючи лихварство, церква могла сильно утруднити розвиток морської торгівлі. Але в той же час такі дії церкви сприяли становленню ефективної системи захисту від ризику – появи страхового договору. Так торговці і банкіри прагнули обійти таку заборону укладали договір, в якому обмовлялася ціна продажу і покупки товару в порту відвантаження і порту призначення. Різниця між ціною повторної покупки і продажу, було нічим іншим, як ціною ризику і замінювала відсоток по позиції. Через такі схеми торговці, мореплавці і позичальники сприяли народженню страхового договору.

У 1601 році при парламенті Англії була створена комісія з дозволу спірних питань контрактів морського страхування.

Істотним поштовхом до розвитку страхування майна від вогню з'явилася Велика Лон-

донська пожежа 1666 років, що знищив 13200 будівель в центрі Лондона. Прийнято вважати, що страхування життя також зародилося у Великобританії в 1762 році. До кінця XVIII століття в Західній Європі налічувалося вже близько 100 різних видів майнового і особистого страхування.

Найдавнішим способом страхового захисту в Україні, як і в усьому світі, було взаємне страхування.

В Україну класичне страхування прийшло із Західної Європи ще в XVIII ст. З виникненням філій англійських страхових компаній. У 1857 р. в Одесі було створено Російське товариство пароплавства і торгівлі, величина страхового капіталу якого становила один мільйон рублів. Цей фонд застосовували при страхуванні суден.

У містах діяли товариства взаємного страхування від вогню. Одне з таких товариств було утворено в Полтаві у 1863 р. Згодом такі самі товариства з'явилися в Києві, Одесі та Харкові, їхня діяльність обмежувалася територією відповідного міста. Ці товариства обслуговували ризики здебільшого великих домовласників, купців і фабрикантив.

У другій половині XIX ст. спектр страхових послуг був досить широким, але найпопулярнішим і надалі залишалося страхування від вогню. Страхові товариства приймали заяви на страхування будівель, тварин, меблів, вантажів. Набуло поширення страхування життя.

У 1909 р. було затверджено статут Харківського Товариства страхування від вогню майна гірничих і гірничозаводських підприємств.

Цікавою є історія розвитку страхових відносин на землях Західної України, де почали свою діяльність перші національні страхові товариства «Дністер» та «Карпатія».

Рішення про відкриття «Дністра» як кооперативного товариства взаємного страхування було прийняте 9 грудня 1891 р. Але перші страхові операції «Дністер» почав проводити аж після 15 вересня 1892 р.

Страхове товариство «Дністер» за статутом було господарським об'єднанням взаємного типу, особливістю яких, як відомо, є обов'язкове дотримання його учасниками принципу солідаризму, тобто рівності інтересів.

1 липня 1911 р. відбулися загальні збори засновників товариства взаємного страхування життя і пенсій «Карпатія», на яких було обрано керівні органи.

Товариство почало свою роботу 27 серпня 1911 р. у Чернівцях, активно шукаючи реальних можливостей поліпшення і подальшого розвитку товариства, вирішили перенести його центральні

органи з Чернівців до Львова – найбільшого господарського центру східного регіону Австро-Угорської імперії. Це й було зроблено восени 1913 р.

Наприкінці Першої світової війни в Україні почалася активна реорганізація кооперативного страхування. Було визнано, що багато приватних страхових організацій, які діяли на страховому ринку, дуже несолідно обслуговували кооперативи, зловживаючи їхньою довірою. Довоєнна система земського страхування була в стані занепаду, а тому виявилася дуже обмеженою у своїх фінансових можливостях.

Щоб ширше охопити справу кооперативного страхування, український «Коопцентр» за домовленістю з усіма центральними спілками створив статут загальноукраїнської страхової організації – Української кооперативної страхової спілки. Статут цієї організації обговорювали ще з осені 1918 р. За статутом, Українська кооперативна страхова спілка мала стати не звичайною асоціацією страхових організацій, а самостійно діючою страховою компанією.

Статутом були передбачені різноманітні галузі страхування:

- страхування від вогню рухомого та нерухомого майна кооперативів;
- страхування життя співробітників-членів кооперативів на випадок смерті чи втрати ними працездатності;
- страхування транспорту;
- страхування рухомого майна на випадок крадіжки зі зломом;
- страхування врожаю різних сільськогосподарських культур від граду;
- страхування тварин, а також інших видів майна, якщо у цьому є потреба.

Членами спілки могли стати різні кооперативи та їхні об'єднання. Обов'язкова кількість паїв для кожного члена мала дорівнювати сумі, що становила б не менш як половину його річної премії. Відповідальність членів становила подвійну суму від сплачених ними премій. Унесені паї давали право на дивіденди, які не могли перевищувати 8 % від суми паю. Отже, як сфера діяльності спілки, так і умови участі в ній у фінансовому плані були досить привабливими й зацікавили навіть керівництво «Дністра» та «Карпатії».

У фаховій літературі питанням з'ясування поняття страхування також приділено значну увагу. Формування страхування як окремої галузі дослідження відбувалося протягом тривалого періоду. Полеміка в економічній літературі навколо терміна «страхування» поширена і різноманітна.

Вагомий внесок у дослідження теоретико-методологічних засад страхової діяльності та визначення понятійного апарату страхування зробили такі вчені, як В. Д. Базилевич, О. І. Барановський, Н. М. Внукова, К. Г. Воблий, О. О. Гаманкова, Т. Є. Гварліані, О. А. Гвозденко, В. Б. Гомелля, Н. Б. Грищенко, О. Д. Заруба, О. М. Зубець, М. С. Клапків, В. В. Корнєєв, Л. А. Орланюк-Малицька, С. С. Осадець, В. К. Райхер, Л. І. Рейтман, Т. А. Ротова, А. С. Руденко, К. Є. Турбіна, Т. А. Федорова, В. В. Шахов, Я. П. Шумелда та інші.

У літературі висловлюються різні позиції щодо змісту поняття «страхування». Так енциклопедичний словник «Економіка і страхування» визначає страхування: як економічну категорію, сукупність форм і методів формування цільових грошових фондів і їх використання для відшкодування збитків, завданих різноманітними небажаними подіями (страховими випадками), а також для надання допомоги громадянам та (чи) їх сім'ям внаслідок настання певних подій в їхньому житті (дожиття, травми, інвалідності), та як форму забезпечення зобов'язань у господарському і цивільно-правовому обігу, що візується через систему фінансової компенсації на випадок несприятливих обставин в обмін на переважно регулярну сплату невеликих грошових сум (страхових премій), які формують страховий фонд, який включається уповноваженою на те особою (страховиком) у прибуткові активи. При цьому цілеспрямована господарська діяльність страховика здійснюється у формі фінансового посередництва, що ґрунтується на глибоких знаннях вірогідності настання страхового випадку [2, С. 22].

В Україні правові норми, що регулюють відносини в галузі страхової діяльності, містяться насамперед як у загальних, так і в спеціальних, присвячених регулюванню тільки страхових відносин, нормативних актах. До основних належать: Конституція України, Закон України «Про страхування», відповідні постанови Кабінету Міністрів України.

Страхування, відповідно до закону України «Про страхування», є одним із видів цивільно-правових відносин, пов'язаних із захистом майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами (страхувальниками) страхових внесків [3, С. 5].

Загальний теоретичний огляд сутності страхування показав, що поняття це не нове і зна-

ходиться в науковому обороті понад 200 років, причому його економічна сутність трактується постійно з різних точок зору.

В роботі «Дослідження про природу і причини багатства народу» А. Сміт наголошує, що на розмір прибутку торговця впливає не тільки «коливання ціни товарів, якими він торгує, але й успіх й невдачі його конкурентів та споживачів, а також тисячі інших випадковостей, яким підвернені його товари при перевезенні морем, або сушею, або навіть на складі» [4, С. 154]. Також А. Сміт відзначав, що невпевненість у поверненні своїх грошей спонукає кредитора встановлювати такий же високий процент, який зазвичай встановлюється банкрутам. Крім того, він вважав, що мінімальна звичайна норма прибутку повинна завжди бути декілька більша того, щоб була достатньою для відшкодування випадкових збитків, що можливі при будь-якому розміщенні капіталу та достатньою для відшкодування випадкових збитків, що можливі при наданні грошей у борг навіть при дотриманні обережності [4, С. 160]. У зазначеній праці А. Сміт навіть називає розмір проценту по кредитах та страхового тарифу. Так він зазначає: «У країні, де звичайна норма чистого прибутку доходить до восьми або десяти на сто, можна визнати справедливим, якщо половина його доводиться на оплату відсотка в тих випадках, коли підприємство використовує чужі гроші. Ризик за долю капіталу лягає на боржника, який як би бере його на страх у кредитора; і чотири або п'ять відсотків в більшості галузей промисловості можуть бути визнані і достатнім прибутком за ризик такого страхування, і достатньою винагородою за клопіт, пов'язаний з виробничим використанням капіталу» [4, С. 162].

Крім того, у вищезгаданій праці А. Сміт говорить: «про те, що шанси втрати часто недооцінюються і майже ніколи не переоцінюються, може засвідчити нам вельми помірний відсоток, що стягується при страхуванні. При страхуванні якого-небудь підприємства від вогню або ризиків на морі необхідно, аби загальна премія страхування була достатня для покриття всіх втрат, для оплати витрат по управлінню і для здобуття прибутку, яка може бути отримана з капіталу відповідних розмірів, вкладеного в будь-яку галузь торгівлі або промисловості. Особа, що сплачує не більш за це, оплачує, вочевидь, лише дійсну вартість ризику або нижчу ціну, по якій вона може розумно застрахувати його. Але хоча багато хто з тих, хто займався

страховою справою, нажив небагато, дуже небагато отримали крупні статки; з одного цього факту представляється сповна очевидним, що звичайний баланс прибутків і збитків в цій справі не сприятливіший, ніж у всякій іншій галузі торгівлі, в якій люди нажили статку. Але як ні помірна звичайно страхова премія, багато хто дуже зневажливо відноситься до ризику, аби поклопотатися сплатити цю премію. Беручи в середньому все королівство, ми побачимо, що дев'ятнадцять будинків з двадцяти або, швидше, дев'яносто дев'ять із ста не застраховані на випадок вогню. Ризик на морі більшості людей вселяє більше побоювань, і тому відношення числа застрахованих судів до незастрахованих набагато вище. Проте багато хто пускається в плавання у будь-який час року і навіть під час війни без всякої страховки. Можливо, що інколи в цьому не можна бачити необережності. У тому випадку, коли крупна компанія або навіть крупний купець має на морі двадцять або тридцять судів, вони можуть як би страхувати одне судно іншим судном. Економія на премії за всі ці судна може з лишком покрити ті втрати, яким вони піддаються при звичайному перебігу подій. Але зверхне відношення до страхування судів, як і будинків, в більшості випадків обумовлено не такими точними обчисленнями, а чисто безтурботною легковажністю і самовпевненим презирством до ризику» [4, С. 171].

Як бачимо, автор визначає не тільки розміри страхових тарифів, але й норму прибутковості у страховій діяльності. Називає причини нехтування страхуванням майна. Крім того, цікавим є те, що А. Сміт використовує термінологію страховій діяльності, яка використовується й сучасними дослідниками страхування, а саме ризик, премія, ймовірність ризику тощо.

Існує група визначень, які на перший план висувають статистичні закони, які обумовлюють необхідність страхування. На думку одного з теоретиків науки страхування К. Г. Воблого, немає сенсу вважати наукову організацію основною ознакою страхування, тому що існують багато різних видів страхування на підприємстві, як наприклад, страхування від крадіжки, страхування скла та інше, які не спираються на статистичні закони [5, С. 16].

У роботі К. Г. Воблого підкреслюється економічне значення страхування як для суб'єктів господарювання, так і для фізичних осіб: «людство для того, щоб захистити себе від пагубно-

го впливу небезпек в економічному відношенні, створило особливий прийом боротьби з небезпеками, відомий під назвою «страхування».

Автор стверджує, що страхування це особливий вид господарської діяльності на основі солідарності і зворотності, метою якого виступає покриття майбутніх потреб, що виникають при настанні випадкової статистично вимірюваної події. [5, С. 10]

Аналіз поняття, сутності та змісту страхування, який провів відомий фахівець у цій галузі С. С. Осадець показав, що страхування є насамперед системою економічних відносин між конкретними суб'єктами господарювання, де з одного боку виступають страхувальники, а з іншого страховики. Крім того, важливою передумовою застосування страхування є майнова самостійність суб'єктів господарювання й їхня зацікавленість у переданні відповідальності за наслідки ризику спеціалізованим формуванням.

С. С. Осадець сформулював своє особисте визначення поняття «страхування». На його думку «страхування» – це економічні відносини, за яких страхувальник сплатою грошового внеску забезпечує собі чи третій особі в разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплати страховиком, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, здійснює превентивні заходи щодо зменшення ризику [6, С. 19].

З юридичної точки зору страхування розуміють як договір. К. Шершеневич під торговим страхуванням розуміє договір, в силу якого одна сторона (страховик) за певну винагороду зобов'язується відшкодувати шкоду, яка може бути завдана майну іншої особи (страхувальника) внаслідок заздалегідь передбаченого нещасного випадку.

Сучасні юристи визначають соціально-економічну суть страхування тим, що за рахунок внесків, здійснюваних юридичними особами та громадянами створюються страхові фонди, що використовуються для компенсації особам, які постраждали в наслідок стихійних лих, нещасних випадків або інших передбачених у законі подій [7, С. 120].

Дослідники В. Д. Базилевич і К. С. Базилевич вважають, що страхування – спосіб захисту майнових інтересів громадян в умовах ринкової економіки. Вони стверджують, що необхідність страхового захисту має кілька аспектів: природний, економічний, соціальний, юридичний, міжнародний.

Теоретичний огляд трансформації поняття «страхування»

Поняття страхування	Автор/Джерело	Ключові параметри поняття
1	2	3
Страховання – це заощадження, призначене для ліквідації відхилень через руйнування цінностей випадковими нещастями	И. И. Степанов (1875 г.) в работе Л. А. Мотылева и др. Справочник по государственному страхованию. – М.: Финансы, 1978. – 204 с. – С. 15.	Страховання – заощадження
«Ось це відкладання премії за ризик з метою відшкодування дійсних втрат, що надійшло, і є страхування; у ньому та цінність, яка спочатку була премією за ризик, перетворюється в премію страхову»	П. А. Никольский. Основные вопросы страхования. – Казань, 1895. – 160 с.	Страховання – відкладання премії за ризик
Страховання – вид торговельної чи кредитної угоди, «при страховій угоді обмінюється страхова премія на право отримання у майбутньому, при появі відомих умов, більш великої страхової суми – подібно тому, як при кредиті обмінюється надання на час капіталу (послуг) за відому винагороду (проценти) у майбутньому. Страхувальник аналогічний кредитову, страховик – боржнику»	М. И. Туган-Барановский. Основы политической экономии: 5-е изд. – Г.: Право, 1918. – 540 с.	Страховання – вид торговельної чи кредитної угоди
Страховання є одним з методів створення централізованого страхового фонду для відшкодування за рахунок страхових внесків збитків у народному господарстві від стихійних лих і нещасних випадків, а також для виплати відповідних сум у зв'язку з наростанням визначних подій, пов'язаних із життям і працездатністю застрахованих	Ф. В. Коньшин. Государственное страхование в СССР. – М.: Госфиниздат, 1947. – 332 с.	Страховання – метод створення централізованого страхового фонду
Страховання – форма організації централізованого в тому чи іншому масштабі страхового фонду за рахунок децентралізованих джерел: з внесків в цей фонд, які здійснюють його учасники	В. К. Райхер. Общественно-исторические уровни страхования. – М.: Изд-во АН СССР, 1947. – 282 с.	Страховання – форма організації Страхового фонду
Страховання – це сукупність фінансово-економічних відносин, за допомогою яких перерозподіляється частина національного доходу в інтересах зміцнення економіки суспільного виробництва і матеріального благополуччя трудящих, шляхом особливого фонду грошових коштів за рахунок внесків підприємств і організацій, а також населення для строго цільового їх використання – відшкодування учасникам створення фонду збитків у зв'язку зі стихійними лихами, нещасними випадками тощо і наданням додаткової допомоги громадянам у випадку настання визначених подій, пов'язаних з їх життям і здоров'ям	Л. А. Мотылев. Государственное страхование в СССР и проблемы его развития. – М.: Финансы, 1972. – 264 с.	Страховання – фінансово-економічні відносини з перерозподілу національного доходу

Таблиця 1 (продовження)

1	2	3
Страховання – це економічні відносини, які виникають у зв'язку з формуванням (за рахунок володарів майна) і використанням страхового фонду, що створюються спеціальною організацією (страховиком) для відшкодування учасникам страхового фонду (страхувальникам) збитків від стихійних лих і інших непередбачених подій	М. К. Шерменев. Финансовые резервы в расширенном воспроизводстве. – М.: Финансы, 1973. – 207 с.	Страховання – економічні відносини з приводу формування і використання страхового фонду
Страховання – мультирегулятор розвитку економіки країни, на який впливають несприятливі події – стихійні лиха і нещасні випадки	А. И. Банасинский. Теория страхования при социализме. Экономико-кибернетический аспект / Пер. с пол. – М.: Финансы, 1980. – 114 с.	Страховання – мультирегулятор розвитку економіки країни
Страховання – це заснована на добровільних чи обов'язкових принципах форма колективного створення особами або їх групами фінансових ресурсів для покриття майбутніх потреб, що виникають в результаті випадкових подій	В. А. Бадер. Социалистический продукт как экономическая категория : автореф. дис. ... канд. экон. Наук. – Ростов-на-Дону, 1972. – 40 с.	Страховання – форма колективного створення фінансових ресурсів
Страховання є особливим методом формування грошової частини страхового фонду і показує сферу його застосування	Экономическая эффективность государственного страхования / под ред. А. П. Плешкова. – М.: Финансы и статистика, 1990. – 220 с.	Страховання – метод формування страхового фонду
Страховання – система економічних відносин, яка включає в себе утворення за рахунок підприємств, організацій та населення спеціального фонду коштів та його використання для відшкодування збитків у майні від стихійних лих та інших несприятливих випадкових явищ, а також для надання громадянам або їх сім'ям допомоги при настанні різноманітних подій в їх житті	Словарь страховых терминов / под. ред. Е. В. Коломина. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 336с.	Створення визначеного страхового фонду
Страховання – відносини з захисту майнових інтересів фізичних інтересів фізичних і юридичних осіб при настанні визначених подій (страхових випадків) за рахунок грошових фондів, які створюються з страхових внесків (страхових премій), що сплачуються	Федеральный закон РФ «О страховании», ст. 2 от 7.11.1992 г. № 4015-1	Страховання – відносини із захисту інтересів
Страховання – сукупність особливих замкнених перерозподільних відносин між його учасниками з приводу формування за рахунок грошових внесків цільового страхового фонду, що призначений для відшкодування можливих надзвичайних та інших збитків підприємств та організацій або для надання грошової допомоги громадянам	Страховое дело : учебник / под ред. Л. И. Рейтмана. – М.: Рост, 1992. – 530 с.	Страховання – сукупність перерозподільних відносин щодо формування страхового фонду

Таблиця 1 (закінчення)

1	2	3
Страховання – особливий вид господарської діяльності на основі солідарності та поворотності, який має своєю метою покриття майбутніх потреб, випадкової статистично-вимірювальної події	К. Г. Воблій. Основы экономики страхования. – М.: Изд-во «Анкил», 1993. – 226 с.	Страховання – вид підприємництва, бізнесу
Страховання – вид підприємницької діяльності, який обумовлений протиріччями, що існують як між людиною та природою в цілому, так і людьми зокрема, який ґрунтується на акумулюванні фінансових та матеріальних ресурсів юридичних та фізичних осіб з метою відшкодування їм збитків, завданих стихійними лихами, нещасними випадками, ризиком загибелі, некомпетентною діяльністю працівників підприємств, державних структур та підприємств	Н. Н. Внукова. Практика страхового бизнеса. – К.: Либра, 1994. – 81 с.	Страховання – вид підприємницької діяльності
Страховання – надто специфічний продукт фінансово-кредитної системи, який може нормально розвиватися і давати великі прибутки державі лише за умов економічної і законодавчої стабільності	Л. Ф. Ларіонова. Страховий ринок в Україні. Яким йому бути? // Фінанси України. – 1996. – № 8.	Страховання – продукт фінансово-кредитної системи
Страховання – різновид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором або страховим законодавством за рахунок фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів, страхових внесків, страхових премій	Закон України «Про страхування» // Голос України. – 1996. – № 68 (1318).	Страховання – різновид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів
Страховання – це засіб відшкодування збитків, отриманих однією особою за рахунок їх розподілу між багатьма особами	С. Л. Ефимов. Деловая практика страхового агента и брокера. – М.: Страховой полис. ЮНИТИ, 1996. – 416 с.	Страховання – це засіб відшкодування збитків

Висновки

Аналіз літературних джерел щодо сутності страхування дозволяє зробити висновок, що економічна зумовленість страхового захисту пояснюється необхідністю створення такого різновиду людської діяльності, який ґрунтується на акумуляції фінансових ресурсів з метою відшкодування збитків, спричинених настанням шкідливих для здоров'я та (або) матеріального благополуччя подій, як фізичним, так і юридичним особам, що створює сприятливі умови для безперервного процесу суспільного відтворення.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК

- Плиса, В. Й. Страхування [Текст] : навч. посібник / В. Й. Плиса. – К.: Каравела, 2005. – 392 с.
- Ефимов, С. Л. Организация управления страховой компанией: теория, практика, зарубежный

- опыт [Текст] / С. Л. Ефимов. – М.: Рос. юридич. издат. дом, 2004. – 147 с.
- Про страхування [Текст] : Закон України від 07.03.1996 р. № 86/96-ВР / Законодавство України про страхування. – К., 1999. – С. 18-39.
- Столяров, И. А. Антология экономической классики [Текст] / И. А. Столяров. – М.: МП «ЭКО-НОВ», 1991. – 473 с.
- Воблій, К. Г. Основы экономики страхования [Текст] / К. Г. Воблій. – Т.: Економічна думка, 2001. – 239 с.
- Осадець, С. С. Напрямки корегування фінансової політики держави у галузі страхування [Текст] / С. С. Осадець // Наук. вісник БДФЕІ. – 2001. – Вип. 2. – С. 44-52.
- Александров, А. А. Страхование [Текст] / А. А. Александров. – М.: Приор, 2006. – 186 с.

Надійшла до редколегії 15.03.2011.

Прийнята до друку 21.03.2011.